

Україна під владою Литви та Польщі (середина XIV – середина XVII ст.).

ПЛАН:

1. Боротьба Литви, Польщі та Угорщини за Галицько-Волинську спадщину.
2. Українські землі у складі Великого князівства Литовського.
(сер. 14 - сер. 16 ст.).
3. Україна у складі Речі Посполитої (сер. 16 - перша пол. 17 ст.).

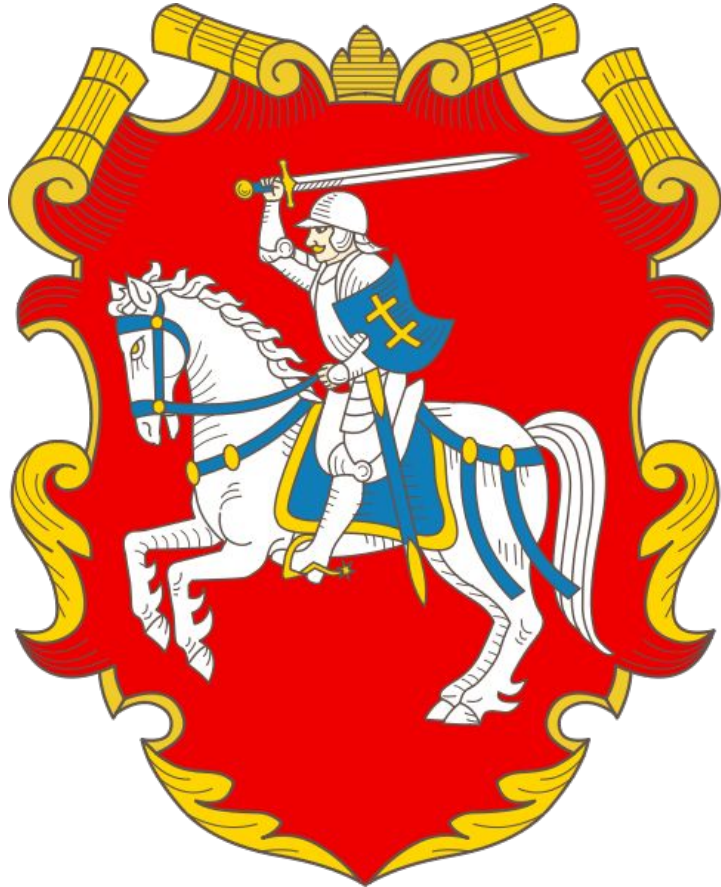
Література:

- Бакалець О.А. Історія України з найдавніших часів до початку ХХІ століття. – Львів, 2010.
- Бойко О. Історія України. – К., 1999.
- Борисенко В. Курс української історії. – К., 1997.
- Магочій П.Р. Історія України. – К., 2007.
- Мицик Ю.А., Бажан О.Г., Власов В.С. Історія України. – К., 2005.
- Полонська - Василенко Н. Історія України. Т. 1. – К., 1993.
- Русина О.В. Україна під татарами і Литвою. – К., 1998.
- Субтельний О. Україна: історія. – К., 1993.
- Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – К., 2006.
- Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. У 3-х томах. — К., 1991.

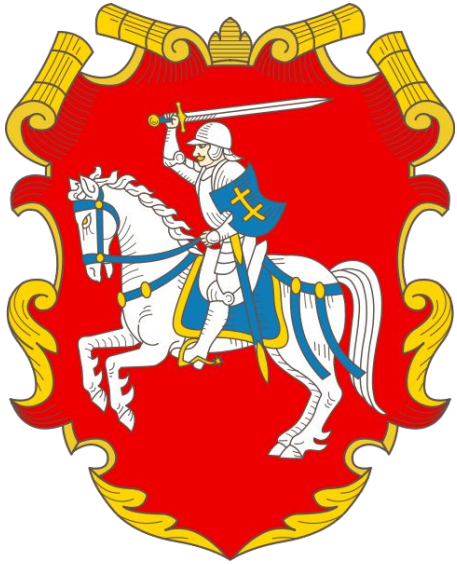
•Заповніть таблицю «Українські землі у складі іноземних держав»:

№	Назва держави	Українські землі	Коли приєднані
1 .			
2 .			
3 .			
4 .			
5 .			
6 .			

1. Боротьба Литви, Польщі та Угорщини за Галицько-Волинську спадщину.

У XIV ст. посилюються сусіди України

Литовське
князівство

Королівство
Польське

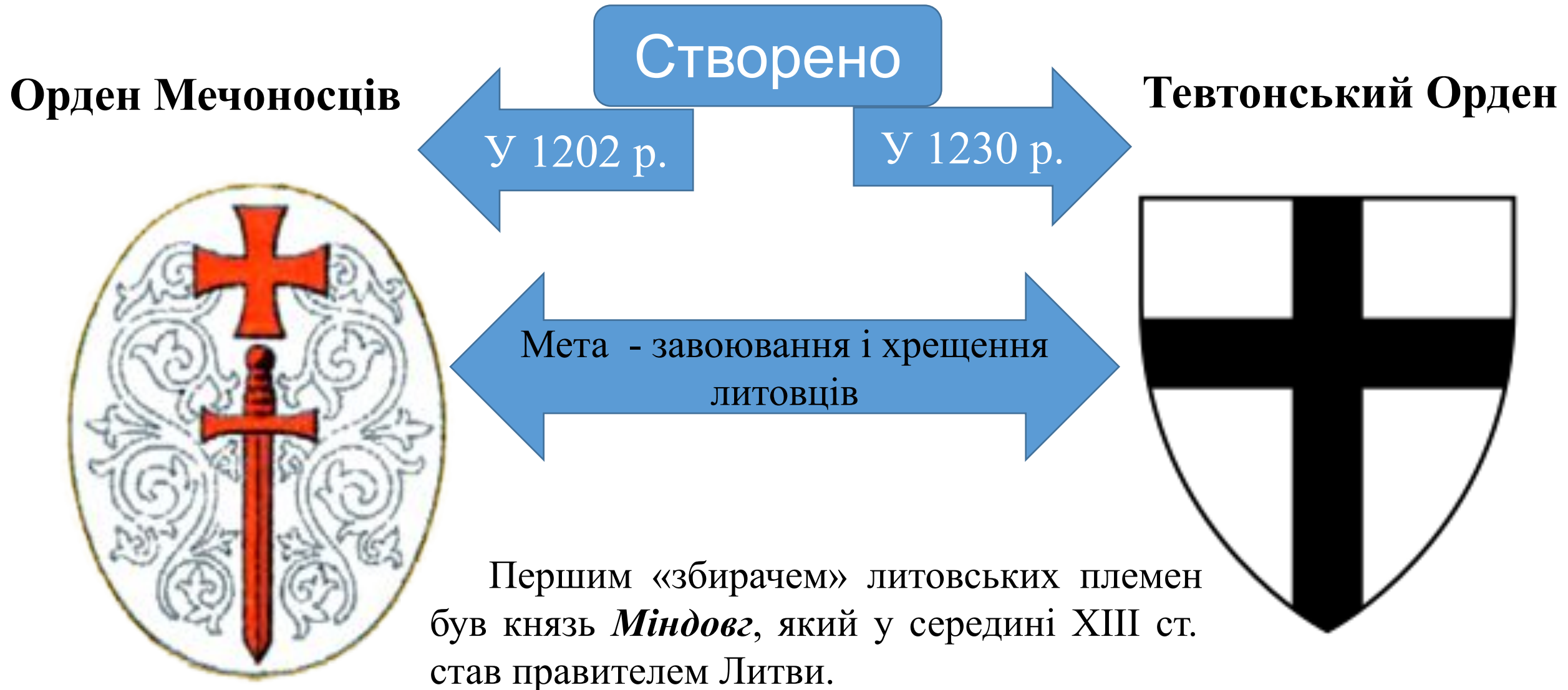
Королівство
Угорське

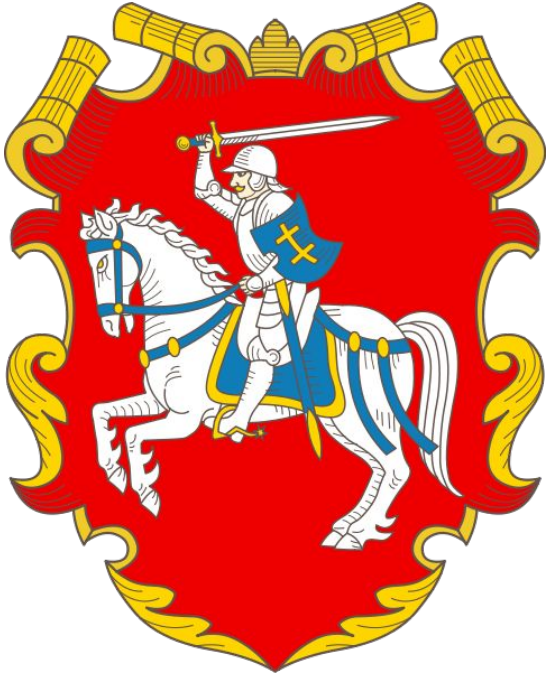
Московське
князівство

Першими експансію на колишні землі Київської Русі почали
Литва і Польща. Війни за Галицько-Волинську спадщину
1340-1392

У XII ст. Литва була роз'єднана на окремі, економічно відстали племена. У XIII ст. відбулися події, які зумовили процес її об'єднання:

Активна політика Міндовґа викликала опір із боку Данила Галицького. Між двома видатними правителями спалахнула тривала війна.

Пізніше Шварно, син Данила, одружився з дочкою Міндовґа. Після його смерті Шварно став литовським князем.

Експансія Литви в Україну починається в правління князя Гедиміна (1316-1341)

Князь Гедимін

став засновником династії Гедиміновичів і завершив створення нового політичного об'єднання – **Великого князівства Литовського**. Завершив розпочате Міндовгом приєднання білоруських земель.

Любарт Гедимінович

Після смерті **Юрія II Болеслава** у 1340 р., за допомогою руських бояр, поставив свого сина **Любарта-Дмитра** володарем Галицько-Волинської держави, але фактично він правив лише на **Волині**. Галичиною управляв боярин **Дмитро Дедько (1340-1344)**

1340 р. – невдалий похід польського короля Казимира III Великого на Львів.

Початок боротьби за галицько-волинські землі

У 1349 році Казимир здійснив новий похід на **Галичину**, внаслідок якого край було приєднано до Польського Королівства.

У 1366 році до Польського королівства відійшла **Західна Волинь** з **Холмом** и **Белзом**, а **Східна Волинь** і **Берестейщина** залишилися за Литвою.

Після смерті в 1370 р. **Казимира III** його спадкоємцем став угорський король **Людвік I**.

До **1387** р. Галичина номінально перебувала під владою угорського короля, але фактично там правив його намісник — князь сілезький **Владислав Опольський**.

У період з XI-XIII століття Угорщина приєднує **Закарпаття**. У 1526, після поразки угорського війська від турків у битві під Могачем, Закарпаття поділено між князівством **Трансільванія** (васалом Туреччини) і **Священною Римською імперією**, в якій правили імператори з австрійської династії Габсбургів.

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ в XV ст.

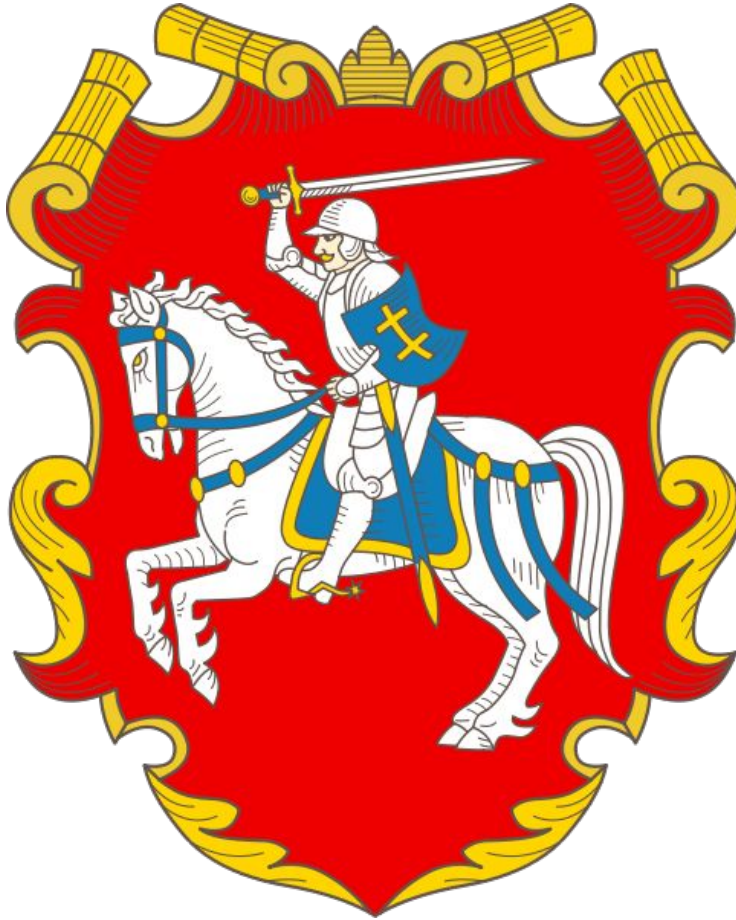
- Межа розселення українців у XV ст.
- Велике князівство Литовське в 1377 р.
- Території, приєднані до Великого князівства Литовського за Вітовта (1377–1430 рр.)
- Городельська унія 1413 р.
- Велике князівство Руське князя Свидригайла (1432–1436 рр.)
- Роки ліквідації удільних князівств на українських землях
- Центри державних намісництв Великого князівства Литовського
- Фортифікації, зведені у Дикому Полі за наказом литовських князів
- Польське королівство в першу половину XV ст.
- Землі, які в 1466 р. відійшли від Тевтонського ордену до Польщі
- Володіння Османської імперії у середині XV ст.
- Землі, завойовані татарами в 1475–1503 рр.
- Перший похід кримських татар на українські землі в 1482 р.
- Район повстання під проводом Мухи та Борулі (1490–1492 рр.)
- Похід турецько-молдавського війська проти Польщі в 1498 р.
- Держави, в яких наприкінці XV ст. правили представники династії Ягеллонів
- Межа литовських володінь, які відійшли до Великого князівства Московського у 1494–1503 рр.
- Головні осередки формування українського козацтва

Король польський і великий князь литовський Олександр Казимирович на засіданні сейму. 1506 р.

2. Україна у складі Великого князівства Литовського (сер. 14 - сер. 16 ст.)

Подальше просування литовців на південь відбулося за правління великого князя **Ольгерда (1345-1377 рр.)**, який також був сином Гедиміна. Він наприкінці 1361 - на початку 1362 р. оволодів **Києвом** та навколишніми землями, потім **Чернігово-Сіверщиною** й більшою частиною **Переяславщини**.

Князь Ольгерд

Вирішальна битва з татарами відбулася в **1362 р.** неподалік річки **Сині Води**. Здобувши перемогу, Ольгерд остаточно витіснив ординців із **Поділля**.

Політичні наслідки битви біля Синіх Вод

- відсунення територіальних меж Золотої Орди в пониззі Дністра й Південного Бугу до прибережної смуги, а на Дніпрі — до порогів;
- суттєве послаблення політичного впливу татарських орд, розташованих на захід від Дніпра, і загострення суперечностей у Золотій Орді.
- Панування татар в українських землях припинилось.

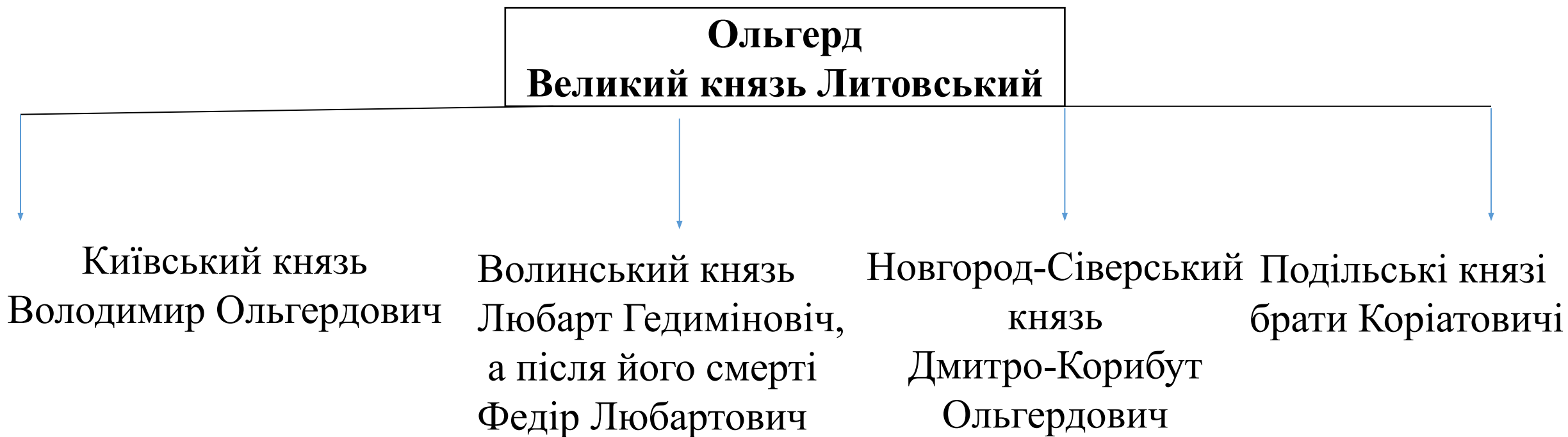

Литовське князівство перетворилося на Велике князівство Литовське, Руське і Жемайтійське

1236-1795

У час найбільшого розширення території знаходилось на теренах сучасної Литви, Білорусі, більшої частини **України**, крайньої західної частини Росії, Придністров'ї Молдови, невеликої частини східної Польщі та невеликої частини східної Латвії.

Приєднання земель Південно-Західної Русі перетворило Литовське князівство в велику феодальну державу. До кінця 14 ст. воно являла собою федерацію земель-князівств, в тому числі українських - **Київського, Чернігово-Сіверського, Волинського, Подільського**. Кожним з них, як і раніше, правив удільний князь, правда, тепер уже не з руської династії **Рюриковичів**, а з литовської - **Гедиміновичів**.

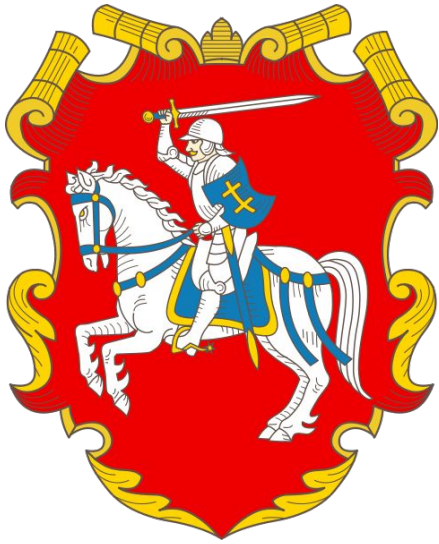
Литовці діяли за принципом: *«Ми старовини не рухаємо і новини не вводимо»*.

Особливості статусу українських земель у складі Великого князівства Литовського:

- 1) приєднання відбувалося переважно мирним шляхом, оскільки литовці допомагали звільнитися від монгольського ярма;
- 2) система управління залишалася незмінною: руські князі сплачували щорічну данину та надавали збройну допомогу;
- 3) руська мова стала державною;
- 4) православна церква зберігала панівне становище;
- 5) зберіглося руське законодавство (Руська правда);
- 6) литовці поєднувалися династичними шлюбами з українцями;
- 7) панувала руська мова.

На шляху «збирання» земель колишньої Київської Русі головним ворогом Литви було **Московське князівство**. Відкритий конфлікт між обома державами, спалахнув у 1368 р. і тривав із перемінним успіхом аж до 1537 р.

Після смерті Ольгерда володарем Литви стає його молодший син **Ягайло (1377 - 1392)**.

**Великий князь Литовський
Ягайло**

У 1385 р.

Польща і Литва уклали **Кревську унію**

- Ягайло мав одружитися з Ядвігою і стати королем Польщі
- приєднати литовсько-руські землі до складу Польщі
- охрестити все населення Великого князівства Литовського в католицьку віру

**Королева Польщі
Ядвіга**

Унія - об'єднання, союз. У даному випадку об'єднання на певних умовах двох держав під зверхністю одного монарха.

Наслідки унії:

- Сприяла поширенню католицизму в Литві та Україні зокрема
- створено об'єднані збройні сили, що допомогло розбити Тевтонський орден у Грюнвальдській битві (1410 р.)
- створила передумови для захоплення усіх українських земель Польщею
- розпочалася громадянська війна між прихильниками Ягайла та Вітовта (1390 - 1432)

- Польські магнати скористалися унією насамперед для оволодіння Галичиною. У **1387 р.** Польща остаточно відвоювала галицькі землі й закріпила їх за собою.
- На галицьких землях у 1434 році буде утворено **Руське воєводство** - провінцію Польського королівства.

- польське проникнення в українські землі суттєво відрізнялося від литовського, оскільки в основу свого курсу поляки одразу поклали тотальне **окатоличення, полонізацію і колонізацію краю.**

Громадянська війна (1389-1392) між прихильниками Ягайла та Вітовта

**Король Польщі
Владислав II Ягайло
(1386-1434)**

У 1392 р. в м. Острово угода

- Вітовт намісник Ягайла в Литві
- Велике литовське князівство зберігає автономію

**Великий князь Литви
Вітовт (1392-1430)**

Великий князь Литви Вітовт (1392-1430)

- Провів адміністративну реформу. *Новгород-Сіверське, Володимирське (Волинь), Подільське, Київське* удільні князівства були ліквідовані і перетворені на провінції Литви, в цих землях почали управляти великокнязівські намісники.
- сприяв розвитку торгівлі, ремесел, запроваджував у містах, в тому числі й в Україні, **магдебурзьке право**.
- скористався внутрішніми усобицями в Орді і домогся того, що хан Тохтамиш спеціальним ярликом від імені Золотої Орди формально зрікся прав власності на українські землі, поступаючись їх правителю Великого князівства Литовського.
- продовжив експансію на південь і вийшов до Чорного моря. Домовившись із володарем Золотої Орди **Тохтамишем**, він розпочав освоєння чорноморського узбережжя між **Дніпром і Дністром**. Будував на південних кордонах своєї держави велику систему укріплень, яка складалася з фортець: Дашів (пізніше Очаків), Сокоlecь (пізніше Вознесенськ), Каравул (пізніше Рашків), Білгород (Акерман, Білгород-Дністровський), Кацюбіїв (пізніше Одеса).
- Але цей наступ було зупинено після поразки у битві з татарами у 1399 р. під Ворсклою.

Землі, які в 1466 р. відійшли від Тевтонського ордену до Польщі

Володіння Османської імперії у середині XV ст.

Землі, завойовані турками в 1475–1503 рр.

Перший похід кримських татар на українські землі в 1482 р.

Район повстання під проводом Мухи та Борулі (1490–1492 рр.)

Похід турецько-молдавського війська проти Польщі в 1498 р.

Держави, в яких наприкінці XV ст. правили представники династії Ягеллонів

Межа литовських володінь, які відійшли до Великого князівства Московського у 1494–1503 рр.

Головні осередки формування українського козацтва

**Король Польщі
Владислав II Ягайло
(1386-1434)**

1401 р. Вільненьська унія

- 1) литовці визнали васальну залежність від Польщі
- 2) після смерті Вітовта їх землі мали перейти до Польщі

**Великий князь Литви
Вітовт (1392-1430)**

15 липня 1410 р. Вітовт очолив литовське військо у *битві під Грюнвальдом*, в якій армія слов'янських народів розгромила хрестоносців Тевтонського ордену

У війську Ягайла та Вітовта було чимало виходців з українських земель.

Так, із 16 польських полків шість було споряджено на Галичині та Поділлі.

До складу литовського війська, що налічувало 15 полків, сім було сформовано на українських землях.

"Галицькі хоругви у Грюнвальдській битві 15 липня 1410 року", картина Артура Орльонова

**Король Польщі
Владислав II Ягайло
(1386-1434)**

1413 р. Городельська унія

- 1) було визнано право Литви на політичну самостійність;
- 2) після смерті Вітовта мали відбутися вибори литовського князя, але за узгодженням з польським королем;
- 3) литовська знать католицької віри отримала права польської шляхти, зокрема право передавати землі за спадком (православні мали землі в умовній власності).

**Великий князь Литви
Вітовт (1392-1430)**

У 1430 р. помер Вітовт. У Великому князівстві Литовському почалася запекла і кривава громадянська війна за великокняжий престол

Свидригайло, очільник
руської
православної партії

- **Свидригайла (1430-1432)**, без погодження з польським королем обрали Великим литовським князем. Він почав здійснювати політику спрямовану на розрив унії з Польщею
- литовські князі й бояри організували змову, скинули Свидригайла і проголосили великим князем литовським **Сигізмунда Кейстутовича (1432-1440)**.
- Руська знать посадила **Свидригайла** на "Велике княжіння Руське» (1432-1435).
- У 1434 році західна частина Поділля була захоплена Польським королівством
- У 1435 р. в битві під Вількомиром Свидригайло зазнав поразки від Сигізмунда й ідея створення незалежного «Великого князівства Руського» так і не була втілена в життя.

Сигізмунд,
лідер литовської
католицької партії

ВОЛИНЬ Українські землі

Князі Іван і Олександр Чарторийські організували змову і в 1440 р. вбили Сигізмунда. Його наступник Казимир IV відновив удільні князівства:

Київське

Волинське

У ньому правили нащадки Володимира Ольгердовича

Київський князь Олександр (Олелько) Володимирович, родоначальник клану Сапелів.

Олелько Володимирович
(1440-1455)

Семен Олелькович
(1466-1470)

Приводом для ліквідації Київського князівства стала смерть Семена Олельковича. Його брат **Михайло Олелькович** не був допущений до Києва, а його намісником у 1471 р. був призначений **Мартін Гаштольд**.

Свидригайло (1440-1452)

Ліквідоване у **1452** році,
після смерті Свидригайла

Виступи руської православної знаті наприкінці XV - на початку XVI ст.

- **1481** - змова руських князів, коли молодші нащадки Олельковичів: **Михайло Олелькович, Федір Бельський та Іван Гольшанський**, що були позбавлені своїх уділів, намагалися відділити свої колишні володіння від Великого князівства Литовського і приєднати їх до Московського князівства. Також вони висували свої претензії на великокняжий престол на правах старшинства серед Ольгердовичів. Проте змова була викрита, а змовники страчені.
- Останнім виступом руської православної знаті стало повстання **1508 р.** під проводом князя **Михайла Глинського**. Повстанці намагалися відновити Київське князівство. Не підтриманий іншими князями, він утік до Москви.

З середини XV ст. загострилися відносини Литви з *Московським князівством*

- Іван III походив з молодшої на Русі гілки роду Мономаховичів - суздальських Юрійовичів, на цій підставі присвоїв собі титул князя «усієї Русі» і заявив права на територіальну спадщину Київської Русі.
- Московські війська почали наступ на прикордонні смоленські й чернігово-сіверські землі. У період з к. XV-до 60-х рр. XVI ст. відбудеться 6 московсько-литовських воєн.
- У 1500 році під владу московського князя перейшли князі, яким належала більшість земель Чернігово-Сіверщини. За умовами перемиря **1503 р.** Литва визнавала за Московією **всю Чернігово-Сіверщину**.
- 8 вересня **1514** року під Оршею 30-ти тис. Литовське військо під командою князя **Костянтина Острозького** розгромило 40-тис. московське військо.

**Великий князь Московський
Іван III (1462–1505)**

Князь Костянтин Іванович Острозький
(бл. 1460 – 1530) уславився як визначний
полководець, сучасники називали його
руським Сціпіоном. Після битви під Оршею
папський легат у Польщі писав: "Князь
Костянтин може бути названий найкращим
воєначальником нашого часу, він 33 рази
ставав переможцем на полі битви... в бою він
не поступається хоробрістю Ромулу"

Понад шістдесят разів мав бої з кримчаками,
зокрема під Вишневцем на Волині 1512 р. та
Вільшаницею на Київщині 1527 р.

З середини XV ст. від Золотої Орди відокремилась Кримська Орда на чолі з династією Гіреїв і було створено **Кримське ханство (1449 р.)**.

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ в XV ст.

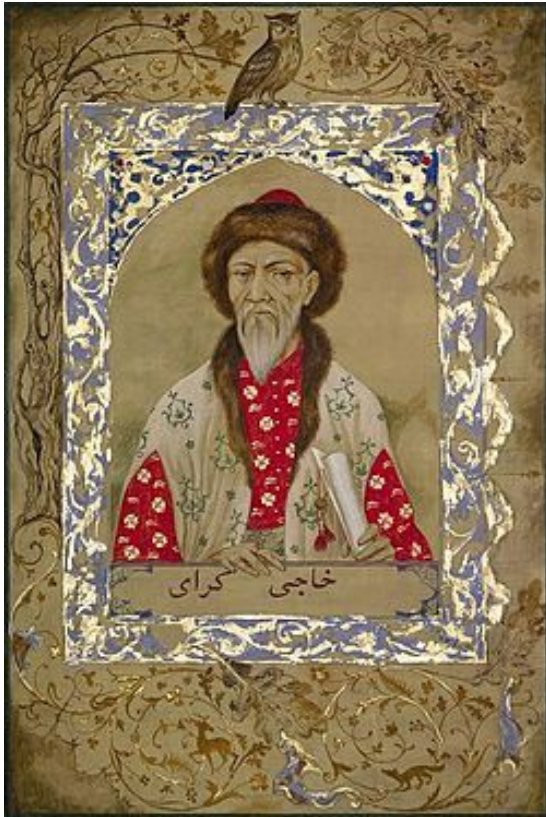
- Межа розселення українців у XV ст.
- Велике князівство Литовське в 1377 р.
- Території, приєднані до Великого князівства Литовського за Вітовта (1377–1430 рр.)
- Городельська унія 1413 р.
- Велике князівство Руське князя Свидригайла (1432–1436 рр.)
- Роки ліквідації удільних князівств на українських землях
- Центри державних намісництва Великого князівства Литовського
- Фортифікації, зведені у Дикому Полі за наказом литовських князів
- Польське королівство в першу половину XV ст.
- Землі, які в 1466 р. відійшли від Тевтонського ордену до Польщі
- Володіння Османської імперії у середині XV ст.
- Землі, завойовані турками в 1475–1503 рр.
- Перший похід кримських татар на українські землі в 1482 р.
- Район повстання під проводом Мухи та Борулі (1490–1492 рр.)
- Похід турецько-молдавського війська проти Польщі в 1498 р.
- Держави, в яких наприкінці XV ст. правили представники династії Ягеллонів
- Межа литовських володінь, які відійшли до Великого князівства Московського у 1494–1503 рр.
- Головні осередки формування українського козацтва

Король польський і великий князь литовський Олександр Казимірович на засіданні сейму. 1506 р.

З середини XV ст. від Золотої Орди відокремилась Кримська Орда на чолі з династією Гіреїв і було створено **Кримське ханство (1449 р.)**. Воно розташовувалося *на землях Кримського п-ова, пониззя Дніпра, Приазов'я та Прикубання*

Тамга роду
Гераїв

Хаджі Герай, засновник ханства.

1475 року турецький султан **Мегмед II** розпочав захоплення Кримського півострову, здобувши все південне узбережжя Криму.

З метою контролю Чорного та Азовського морів Туреччина почала споруджувати у стратегічно важливих місцях свої фортеці. Найпотужніші фортеці турки будували в гирлах рік Дніпра (Кінбурн), Дністра (Акерман), Дунаю (Ізмаїл), Дону (Азов) тощо.

У 1514 р. у васальну залежність від османів потрапило Молдавське князівство, до складу якого з 1359 р. входила **Буковина (Шипинська земля)**.

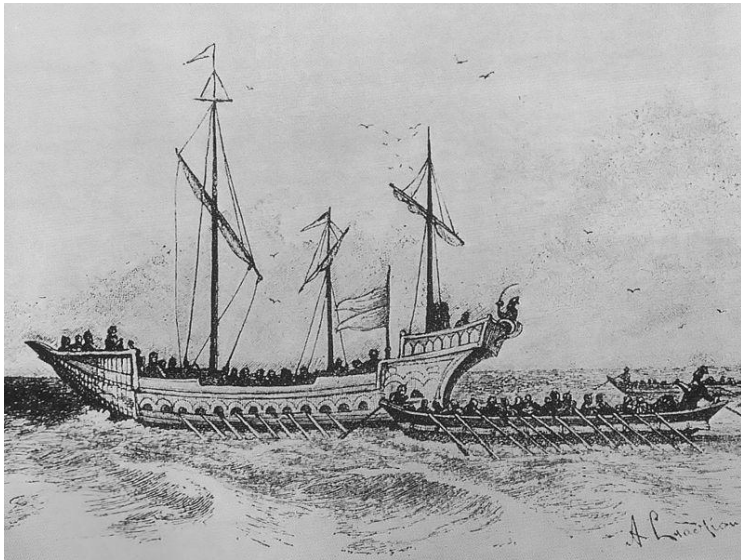
У 1478 р. кримський хан **Менглі-Гірей** визнав васальну залежність від Османів, будучи змушеним відтоді брати участь у військових походах турецького султана, який також самостійно призначав та усував підвладних йому ханів.

Хан Менглі Гірей у 1482 р. Здійснив перший великий похід на Україну. Тоді було спалено Київ, а його церкви пограбовано. Від 1482 р. татарські походи відбувалися щорічно, а то й двічі – тричі на рік.

У середині XVI ст. до складу Кримського ханства увійшли дикі ногайські орди (всього шість орд). Вони й стали ударною силою грабіжницьких турецько-татарських походів.

Ясир потрапляв на невільницькі ринки в містах Османської імперії.

- Найчастіше невільників чекала виснажлива праця.
- Чоловіки зазвичай ставали гребцями на турецьких **галерах-каторгах**.
- Жінки й дівчата потрапляли до **гаремів**.
- Хлопчиків-підлітків здавали до султанської гвардії, де з них виховували **яничарів**.

Запорожці на «чайках»
нападають на турецьку галеру

Портрет Роксолани невідомого автора (1540-1550)

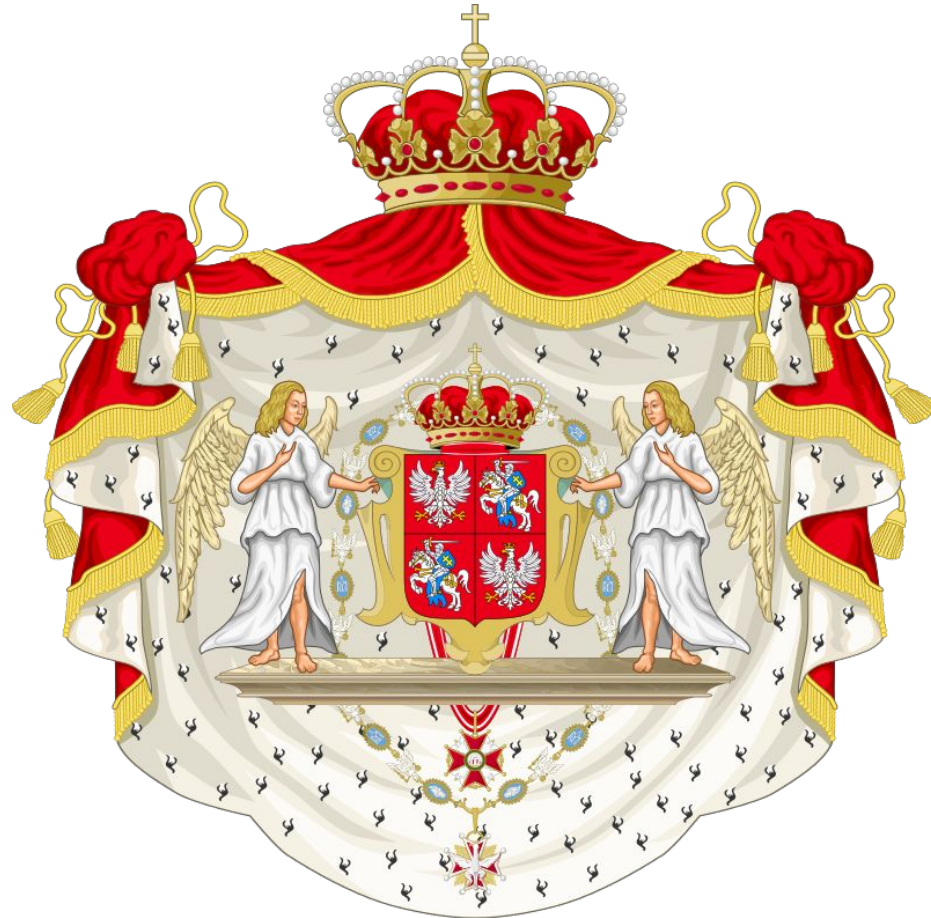
Яничарський воїн.

Князь Костянтин Іванович Острозький (бл. 1460 – 1530)

Понад шістдесят разів мав бої з кримчаками,
зокрема під Вишневцем на Волині 1512 р. та
Вільшаницею на Київщині 1527 р.

3. Українські землі у складі Речі Посполитої (сер. 16-пер.пол 17 ст.)

Люблінська унія 1569 р. була зумовлена
такими основними чинниками:

- Загрозою з боку Московського князівства та Кримського ханства.
Тривалим досвідом Литовсько-Польських союзів XIV – XV ст. (*Кревська унія 1385 р., Вільненська унія 1401 р., Городельська унія 1413 р.*).
- Династичними зв'язками між Литвою і Польщею.
- Прагненням української шляхти здобути права, якими користувались польські шляхтичі (наприклад, не сплачувати деякі податки); обмежити утиски з боку великих феодалів (магнатів, князів, панів) та місцевих великокнязівських намісників.

Сигізмунд II Август,
Великий князь Литовський
та король Польський

Зміст Люблінської унії:

- Польське королівство та Велике князівство Литовське об'єднувалися в єдину федеративну державу **Річ Посполиту** (буквально- республіка) з виборним королем, загальним сеймом і сенатом, єдиною зовнішньою політикою
- Литва зберегла певну автономію: право на державний герб, печатку, законодавство, адміністрацію, уряд, судову систему, військо.
- Майже всі українські та білоруські землі на 220 років перейшли до складу Польщі (їх поділено на 6 воєводств), за Литвою залишилися тільки Берестейська земля і Пінський повіт.

Наслідки Люблінської унії для України:

- майже всі українські землі об'єдналися в одній державі;
- об'єднання сприяло інтенсивному розвитку економіки та, з іншого боку, посиленню експлуатації селянства;
- українські міста перетворюються на магнатсько-шляхетські резиденції, центри розвитку ремесел і торгівлі;
- українські землі активно залучаються до міжнародної торгівлі, передусім через Балтійське море;
- поширюється католицизм, почався наступ на православ'я;
- українці змогли долучитися до західноєвропейської ренесансної культури;
- український народ почав втрачати свою політичну верхівку, яка полонізувалася та переходила до католицької віри.

Для подальшого зміцнення Речі Посполитої, як вважали польська влада і католицькі кола, було необхідно об'єднати православних українців і білорусів з поляками-католиками

Причини укладення унії

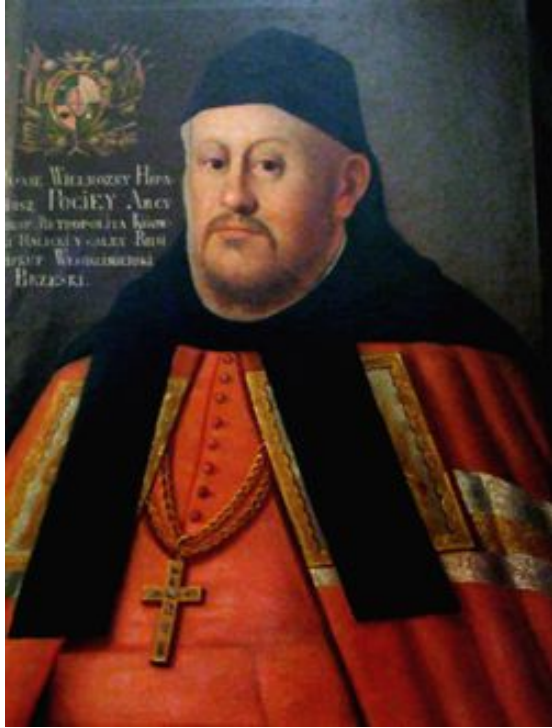
Для православних єпископів

- а) невдоволення втручанням у церковні справи організованого в братства міщанства;
- б) бажання визволитися від своєї підпорядкованості східним патріархам, які не мали достатньої влади для захисту стану православної церкви в Речі Посполитій;
- в) необхідність зберегти своє привілейоване становище в новій державі і домогтися рівності з католицькими єпископами, які засідали в сенаті, мали титули « князів церкви » і підкорялися тільки владі Папи та короля;
- г) саму унію православні єпископи розглядали як рівноправне об'єднання церков під керівництвом Папи Римського, який після захоплення турками Константинополя залишався єдиним вищим церковним ієрархом, який мав реальну владу.

Для католицьких священиків і польської шляхти

- а) необхідність ідеологічного обґрунтування захоплення польськими магнатами українських земель;
- б) можливість збільшити кількість підвладних Ватикану парафій за рахунок православної церкви при неможливості прямого насадження католицизму в Україні, яка мала стійкі довголітні традиції православ'я.
- в) майбутня уніатська церква сприймалася ними як другорядна тимчасова організація для підкорених українських «хлопів», покликана зміцнити польсько-католицький вплив на приєднаних українських землях.

Ініціатори Берестейської церковної унії

**Єпископ Володимирський
Іпатій Потій**

**Митрополит Київський, Галицький та всієї Русі
Михайло Рагоза**

**Єпископ Луцький
Кирило Терлецький**

У жовтні 1596 р. король Сигізмунд III і київський митрополит *М. Рогоза* за дорученням Папи Римського Климента VIII скликали в Бресті церковний собор для офіційного проголошення унії.

Папа римський Климент

Берестейська церковна унія 1596 р:

створена *греко-католицька (уніатська)* церква, яка визнала владу римського папи, догмати католицизму, але зберегла православну літургію, свята, церковнослов'янську мову, дозвіл на шлюб священиків, юліанський календар

Король Речі Посполитої
Сигізмунд III

Одночасно відбувся православний собор, скликаний князем **Василем-Костянтином Острозьким**, який засудив унію.

Наслідки Берестейської унії:

- розкол української православної церкви на уніатську (греко - католицьку) та православну;
- розкол українського суспільства і української еліти зокрема;
- князь Костянтин Острозький, Запорозька Січ, братства виступили проти унії, що змусило Польщу в 1632 році знову визнати існування православної церкви в Україні;
- в умовах соціального та національного гноблення українців в Речі Посполитій офіційна уніатська церква дала можливість зберегти українську мову, багато православних обрядів та канонів.